

Η Κατάσταση του Προβλήματος των Ναρκωτικών και των Οινοπνευματωδών στην Ελλάδα

Ετήσια Έκθεση
Σύνοψη

2022

ΕΚΤΕΠΝ

ΕΘΝΙΚΟΣ ΦΟΡΕΑΣ
ΤΟΥ EMCDDA

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΓΙΑ ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ

**Η Κατάσταση
του Προβλήματος
των Ναρκωτικών και
των Οινοπνευματωδών
στην Ελλάδα**

Σύνοψη | Ετήσια Έκθεση 2022

Προτεινόμενη αναφορά:

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης & Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά 2022. *Σύνοψη – Ετήσια Έκθεση ΕΚΤΕΠΝ 2022: Η κατάσταση του προβλήματος των ναρκωτικών και των οιοπνευματωδών στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας, Νευροεπιστημών και Ιατρικής Ακριβείας 'ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΦΑΝΗΣ' (ΕΠΙΨΥ)

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά (ΕΚΤΕΠΝ)
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ, ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗΣ
ΑΚΡΙΒΕΙΑΣ 'ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΦΑΝΗΣ' (ΕΠΙΨΥ)

Σωρανού του Εφεσίου 2, Τ.Κ. 115 27, Αθήνα
τηλ: 210 6536902, 210 6170014
email: ektepn@ektepn.gr
www.ektepn.gr

Αθήνα, ΕΠΙΨΥ 2022

Desktop publishing: Ε. Βλασσοπούλου, Π. Πρασά
Εξώφυλλο – design: Α. Κοκκέβη

Η παρούσα έκδοση αποτελεί ιδιοκτησία του ΕΚΤΕΠΝ και καλύπτεται από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Το ΕΚΤΕΠΝ δεν είναι σε θέση να εγγυηθεί την ακρίβεια των πληροφοριών που προέρχονται από εξωτερικές πηγές και δεν φέρει ευθύνη για τις συνέπειες που θα μπορούσαν να προκύψουν από τη χρήση του. Επιτρέπεται η αναπαραγωγή με αναφορά της πηγής.

Το Επιστημονικό Προσωπικό του ΕΚΤΕΠΝ συλλέγει, επεξεργάζεται και επιμελείται τα στοιχεία στα οποία βασίζεται η Έκθεση και όλο το σχετικό υλικό που δημοσιεύεται μαζί.

Στη μνήμη της Μανίνας Τερζίδου

Ευχαριστίες

Το ΕΚΤΕΠΝ θα ήθελε να εκφράσει τις ευχαριστίες του για την υποστήριξή τους στη σύνταξη της παρούσας Έκθεσης:

- το Υπουργείο Υγείας,
- τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό για τα Ναρκωτικά (EMCDDA),
- τον Εθνικό Συντονιστή για τα Ναρκωτικά και την Εθνική Επιτροπή Σχεδιασμού και Συντονισμού για την Αντιμετώπιση των Ναρκωτικών (ΕΕΣΣΑΝ),
- όλους τους φορείς πρόληψης και αντιμετώπισης της χρήσης ουσιών, τις Διοικήσεις και το προσωπικό τους,
- τις υπηρεσίες των Υπουργείων, Πανεπιστημιακούς, στελέχη οργανισμών και ειδικούς του χώρου,
- τις ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στο χώρο των εξαρτήσεων.

Επίσης, ευχαριστούμε θερμά:

- την Ομότιμη Καθηγήτρια Ψυχιατρικής του ΕΚΠΑ, κα Άννα Κοκκέβη, για την επιστημονική επιμέλεια της Έκθεσης, την πολύτιμη καθοδήγηση και εποπτεία της, και
- τον Διευθυντή του ΕΠΙΨΥ, κο Χαράλαμπο Παπαγεωργίου, Ομότιμο Καθηγητή Ψυχιατρικής του ΕΚΠΑ, και το ΔΣ για τη αμέριστη στήριξη στο έργο του ΕΚΤΕΠΝ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΕΚΤΕΠΝ

Επιστημονικά Υπεύθυνη

Μπάφη Ιουλία, Ψυχολόγος, MSc

Επιστημονικό προσωπικό

Ανταράκη Αργυρώ, Στατιστικός MSc, Υπεύθυνη Τομέα Στατιστικής

Καναβού Ελευθερία, Στατιστικός MSc

Μαλέττου Λία, Στατιστικός MSc

Παπαδοπούλου Σόνια, Ψυχολόγος MA

Σιάμου Ιωάννα, Κοινωνιολόγος MSc, Υπεύθυνη Συστήματος Έγκαιρης Προειδοποίησης (ΣΕΠ) & Αλκοόλ

Φωτίου Αναστάσιος, Κοινωνιολόγος PhD, Υπεύθυνος Τομέα Επιδημιολογίας

Διοικητικό Προσωπικό

Βλασσοπούλου Έφη, Υπεύθυνη Τομέα Διοικητικής Στήριξης & Διαχείρισης Στοιχείων

Πρασά Πέτρούλα, Υπεύθυνη Διοικητικού Συντονισμού, Τεκμηρίωσης & Εκδόσεων

Λεοντιάδης Συλβέστρος, Υπεύθυνος Τεχνικής Υποστήριξης Η/Υ

Εξωτερικοί Συνεργάτες

Richardson Clive, Ομότιμος Καθηγητής Εφαρμοσμένης Στατιστικής

Σπηλιοπούλου Χαρά, Καθηγήτρια Ιατροδικαστικής και Τοξικολογίας Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Εποπτεία

Κοκκέβη Άννα, ψυχολόγος, Ομότιμη Καθηγήτρια Ψυχιατρικής Πανεπιστημίου Αθηνών

Το ΕΚΤΕΠΝ

Το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά (ΕΚΤΕΠΝ) είναι ο αρμόδιος φορέας για τη συλλογή επίσημων αντιπροσωπευτικών στοιχείων σχετικά με την κατάσταση της χρήσης ουσιών στη χώρα, ως το εθνικό παρατηρητήριο για τα ναρκωτικά και το αλκοόλ.

Αποτελεί ένα από τα Εθνικά Κέντρα που λειτουργούν στα 27 κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τη Νορβηγία και τις υποψήφιες προς ένταξη χώρες, τα οποία λειτουργούν στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Οργανισμού για τα Ναρκωτικά (EMCDDA, www.emcdda.europa.eu).

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ,
ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΑΚΡΙΒΕΙΑΣ
"ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΦΑΝΗΣ"
www.epipsi.gr

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΓΙΑ ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ
www.ektep.gr

Είναι μονάδα του Ερευνητικού Πανεπιστημιακού Ινστιτούτου Ψυχικής Υγείας, Νευροεπιστημών και Ιατρικής Ακριβείας ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΦΑΝΗΣ (ΕΠΙΨΥ, www.epipsi.gr).

Σκοπός του είναι η συλλογή, η επεξεργασία και η δημοσίευση επιστημονικά έγκυρων στοιχείων για τα ναρκωτικά στην Ελλάδα. Τα στοιχεία συλλέγονται από ένα πανελλαδικό δίκτυο, που περιλαμβάνει περισσότερους από 800 φορείς και πρόσωπα. Το ΕΚΤΕΠΝ εκδίδει σε ετήσια βάση την Ετήσια Έκθεση για την Κατάσταση του Προβλήματος των Ναρκωτικών και των Οικογενειακών στην Ελλάδα, ενώ αποστέλλει τα ελληνικά στοιχεία στην Ευρώπη με την Εθνική Έκθεση για τα Ναρκωτικά στην Ελλάδα.

Περισσότερες πληροφορίες και στοιχεία www.ektep.gr.

Περιεχόμενα

Μέρος Α – ΕΚΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΟΥΣΙΩΝ	9
Χρήση ουσιών στον πληθυσμό	9
Άτομα που κάνουν χρήση υψηλού κινδύνου στον πληθυσμό	9
Άτομα που εισέρχονται στη θεραπεία	10
Λοιμώδη νοσήματα και ψυχιατρική συνοσσηρότητα	11
Επείγοντα περιστατικά και θάνατοι από ναρκωτικά	11
Μέρος Β – ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΣΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ	12
Πολιτική και νομοθεσία για τα ναρκωτικά	12
Πρόληψη	13
Συμβουλευτική και θεραπεία για τις ουσιοεξαρτήσεις	14
Επανάταξη	16
Μείωση της βλάβης	16
Μέρος Γ – ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ	17
Αδικήματα και αγορά ναρκωτικών	17
Μέρος Δ – ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΩΔΗ	19
Οινοπνευματώδη: Έκταση της χρήσης και ανταπόκριση στα σχετικά προβλήματα	19

Μέρος Α**ΕΚΤΑΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΟΥΣΙΩΝ****Χρήση ουσιών στον πληθυσμό**

Δεν υπάρχει πρόσφατη εικόνα για την έκταση και τα χαρακτηριστικά της χρήσης ουσιών στον γενικό πληθυσμό της χώρας. Το παραπάνω προϋποθέτει τη διενέργεια πανελλήνιας έρευνας επισκόπησης (survey) σε αντιπροσωπευτικό, πιθανοτικό δείγμα του πληθυσμού, ιδανικά με τη χρήση προσωπικής συνέντευξης και ερωτηματολογίου που να περιλαμβάνει πλήθος μέτρων σχετικά με τη χρήση ουσιών και τους συνδεόμενους παράγοντες. Η τελευταία έρευνα με τέτοιο σχεδιασμό είχε διενεργηθεί από το ΕΠΙΨΥ το 2004 και συνεπώς η άμεση επανάληψή της κρίνεται αναγκαία δεδομένου, μεταξύ άλλων, και του κενού που υπάρχει σχετικά με το αποτύπωμα που η πανδημία του covid19 έχει αφήσει στη συμπεριφορά και τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού στη χώρα.

Προκαταρκτικά στοιχεία ωστόσο από διαδικτυακές έρευνες με μη-πιθανοτικά δείγματα δείχνουν ότι κατά την πρώτη περίοδο της πανδημίας (2020) δεν υπήρξε σημαντική μεταβολή στη χρήση κάνναβης και τη χρήση άλλων παράνομων ουσιών στον πληθυσμό στην Ελλάδα. Στοιχεία από αναλύσεις σε λύματα της Αθήνας για το 2021 έδειξαν μειώσεις στην κάνναβη, τις μεθαμφεταμίνες και την ουσία Έκσταση, αλλά αυξήσεις στην κοκαΐνη και τις αμφεταμίνες.

Τα στοιχεία από τις σχολικές έρευνες του ΕΠΙΨΥ επίσης αφορούν την περίοδο πριν από την πανδημία. Η «Πανελλήνια έρευνα για τις συμπεριφορές που συνδέονται με την υγεία των έφηβων-μαθητών» (ελληνικό σκέλος της διεθνούς έρευνας Health Behaviour in School-aged Children, HBSC/WHO), η οποία επρόκειτο να διενεργηθεί στις αρχές του 2022 και η οποία θα παρήγαγε δεδομένα για τη χρήση κάνναβης στους 16χρονους, αναβλήθηκε λόγω σημαντικής καθυστέρησης στη διαδικασία έγκρισης της έρευνας από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων (ΥΠΑΙΘ).

Βάσει των τελευταίων διαθέσιμων δεδομένων (2019), σχεδόν ένας στους 4 (22,9%) μαθητές της Γ' Λυκείου (17-18 ετών) έχει κάνει έστω και μία φορά χρήση κάποιας παράνομης ουσίας. Η χρήση αφορά κυρίως την κάνναβη (21,6%), με έναν στους σχεδόν 8 (12,1%) μαθητές της τάξης αυτής (κυρίως αγόρια) να αναφέρει ότι έχει επαναλάβει τη χρήση της τουλάχιστον 3 φορές μέσα στον τελευταίο χρόνο.

Όπως επισημαίνουν οι ερευνητικές αναφορές του ΕΠΙΨΥ, τα ποσοστά της χρήσης κάνναβης στους εφήβους είναι σήμερα σημαντικά υψηλότερα από ό,τι ήταν πριν από μία 12ετία, τάση η οποία, εφόσον συνεχιστεί, αναμένεται να συμβάλει στην αύξηση του αριθμού των νεαρών ενηλίκων που θα απευθυνθούν στο άμεσο μέλλον στις εξειδικευμένες δομές για προβλήματα από την χρήση κάνναβης ή/και άλλων ουσιών.

Άτομα που κάνουν χρήση υψηλού κινδύνου στον πληθυσμό

Στην Ελλάδα εκτιμάται ότι περίπου από 1,5 έως 2,3 άτομα ανά 1.000 άτομα πληθυσμού ηλικίας 15-64 ετών κάνουν χρήση υψηλού κινδύνου (χρήση οπιοειδών). Ειδικότερα, σύμφωνα με την πιο πρόσφατη εκτίμηση του ΕΚΤΕΠΝ, η οποία βασίζεται στη διεθνώς προτιμώμενη μέθοδο των πολλαπλών εγγραφών (multiple records ή capture-recapture) στα ετήσια δεδομένα του Δείκτη Αίτησης Θεραπείας, ο συνολικός αριθμός των ατόμων που κάνουν χρήση οπιοειδών υπολογίζεται στα 12.351 άτομα, με 95% διάστημα εμπιστοσύνης (δ.ε.) 9.920—15.746. Η εκτίμηση για το 2020 ήταν κοντά στην αντίστοιχη για το 2019 (14.753, 95% δ.ε. από 12.188 έως 18.183), καθώς και σε εκείνες για το 2018 και το 2017. Ο συνολικός αριθμός των ατόμων που κάνουν ενέσιμη χρήση (στη διάρκεια των τελευταίων 30 ημερών) εκτιμάται στα 2.488 άτομα (95% δ.ε. 1.915—3.370), χαμηλότερη από την αντίστοιχη εκτίμηση της προηγούμενης χρονιάς, η οποία ήταν 3.287 (95% δ.ε. 2.466—4.599).

Άτομα που εισέρχονται στη θεραπεία

Το 2020, τουλάχιστον 3.295 άτομα εισήλθαν στις συμβουλευτικές και θεραπευτικές υπηρεσίες της χώρας, στην πλειονότητά τους (78,4%), όπως κάθε χρόνο, σε ‘στεγνό’ πρόγραμμα. Οι εισοδοί το 2020 ήταν μειωμένες κατά 17% συγκριτικά με το 2019, κατά 24% συγκριτικά με πριν από μία 5ετία (2016) και κατά 44% συγκριτικά με πριν από μία 10ετία (2011). Αν και η μείωση αφορά τόσο το πρόγραμμα ‘υποκατάστασης’ όσο και τα ‘στεγνά’, ήταν ωστόσο σε όλες τις περιπτώσεις υψηλότερη (σχεδόν διπλάσια) στην ‘υποκατάσταση’. Η διαφορά του 2020 συγκριτικά με το 2019 θα πρέπει να αποδοθεί κυρίως στις συνέπειες από την εφαρμογή των περιορισμών στις μετακινήσεις λόγω covid19, η οποία φαίνεται να επηρέασε κυρίως τα άτομα χωρίς ιστορικό προηγούμενης θεραπείας (κατηγορία με μεγαλύτερη αναλογία ατόμων σε νεαρότερη ηλικία και ατόμων με προβλήματα από τη χρήση κάνναβης και κοκαΐνης).

Όπως και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, έτσι και στην Ελλάδα, η πλειονότητα των ατόμων που εισέρχονται στη θεραπεία είτε για οπιοειδή είτε για κοκαΐνη ή άλλα διεγερτικά αναφέρουν χρήση πολλαπλών (≥ 2) παράνομων ουσιών (81,8% και 72,7%, αντίστοιχα). Αντίθετα ωστόσο με τις περισσότερες από τις Ευρωπαϊκές χώρες όπου κυριαρχούν τα διεγερτικά, στην Ελλάδα τα οπιοειδή (κυρίως η ηρωίνη) παραμένουν η ‘κύρια’ ουσία με το υψηλότερο ποσοστό (53,3%) αναφορών κατά την είσοδο στη θεραπεία—η κάνναβη (26,7%) και η κοκαΐνη/άλλα διεγερτικά (16,1%) ακολουθούν σε συχνότητα (ιδιαίτερα στα νεαρότερα άτομα και στα άτομα χωρίς ιστορικό προηγούμενης θεραπείας). Ωστόσο, μετά το 2012 οι αναφορές στα οπιοειδή ως ‘κύρια’ ουσία μειώνονται σταθερά, ενώ αυξάνονται οι αναφορές στην κάνναβη και ιδιαίτερα στην κοκαΐνη/άλλα διεγερτικά. Τα τελευταία χρόνια, περίπου 1.000 άτομα απευθύνονται ετησίως στις θεραπευτικές υπηρεσίες για προβλήματα από τη χρήση κάνναβης, με την τάση να είναι σταθερά αυξητική σε όλη την προηγούμενη 10ετία. Για προβλήματα από (κυρίως) την κοκαΐνη εισέρχονται στη θεραπεία ετησίως την τελευταία 4ετία περίπου 500 άτομα. Μισοί εξ’ αυτών αναφέρουν δευτερευόντως και χρήση ηρωίνης. Τα παραπάνω είναι ενδεικτικά μιας διαφαινόμενης αλλαγής στον τομέα των προτύπων της χρήσης αλλά και της κίνησης των αγορών των ναρκωτικών ουσιών στη χώρα.

Η ενδορινική λήψη παραμένει ο ‘συνήθης’ τρόπος χρήσης της κύριας ουσίας τόσο για τα άτομα με προβλήματα από τα οπιοειδή (αναφέρεται από το 62,4%) όσο και τα άτομα με προβλήματα από την κοκαΐνη/άλλα διεγερτικά (αναφέρεται από το 54,5%). Είναι αξιοσημείωτο ότι, τόσο για τα άτομα με χρήση οπιοειδών όσο και για τα άτομα με χρήση κοκαΐνης/άλλων διεγερτικών, συγκριτικά με το 2019, το 2020 παρατηρήθηκε αύξηση του ποσοστού των αναφορών στην ‘ένεση’ (ως ο συνήθης τρόπος χρήσης), η οποία ανακόπτει τη σταθερά μειούμενη τάση της προηγούμενης περιόδου. Παρόμοια μεταβολή (αύξηση) παρατηρήθηκε και στις αναφορές στην πολύ πρόσφατη ενέσιμη χρήση, αν και όχι στη χρήση με κοινή σύριγγα. Η διαφαινόμενη ‘επιστροφή’ μιας μικρής μερίδας του πληθυσμού σε συμπεριφορές υψηλότερου κινδύνου (ενέσιμη χρήση, κ.ά.) το 2020 θα μπορούσε να αποδοθεί στις συνθήκες που δημιούργησε η πανδημία και οι οποίες ευνοούν την υιοθέτηση συμπεριφορών υψηλότερου κινδύνου. Ενδέχεται ωστόσο να είναι σε μεγάλο βαθμό τεχνητή, καθώς, σύμφωνα με τα δεδομένα του ΕΚΤΕΠΝ, φαίνεται ότι η εφαρμογή των ελέγχων στις μετακινήσεις μείωσε κυρίως τις εισόδους των ατόμων χωρίς ιστορικό προηγούμενης θεραπείας, τα οποία –συγκριτικά με τα άτομα με ιστορικό προηγούμενης θεραπείας– αναφέρουν σε σημαντικά χαμηλότερο ποσοστό την ‘ένεση’ ως το συνήθη τρόπο χρήσης της ουσίας.

Είναι επίσης αξιοσημείωτο ότι, συγκριτικά με το 2019, το 2020 παρατηρήθηκε ξαφνική αύξηση του ποσοστού των ατόμων που εισέρχονται σε θεραπεία και αναφέρουν ότι είναι άνεργοι/ες και μείωση του ποσοστού εκείνων που αναφέρουν αλλοδαπή εθνικότητα, και τα δύο ενδεικτικά μιας διαφοροποιημένης επίδρασης της πανδημίας στον ευάλωτο πληθυσμό των ατόμων που κάνουν χρήση ουσιών στη χώρα.

Λοιμώδη νοσήματα και ψυχιατρική συνοσσηρότητα

Τα διαθέσιμα δεδομένα δεν καθιστούν ακόμη σαφές το πώς η πανδημία του covid19 και ιδιαίτερα τα μέτρα για τον περιορισμό των μετακινήσεων επηρέασαν την κατάσταση σχετικά με τα λοιμώδη νοσήματα (HIV, HCV, HBV και φυματίωση) στα άτομα που κάνουν χρήση ουσιών στην Ελλάδα. Είναι ωστόσο σαφές ότι, τουλάχιστον για το 2020 και τις αρχές του 2021, αφενός διαταράχθηκε η μέτρηση (π.χ., μείωση ή καθυστερήσεις στη διενέργεια διαγνωστικών ελέγχων και συνεπώς διαθέσιμων δεδομένων), αφετέρου αναμένεται να έχουν οξυνθεί παράγοντες κινδύνου για λοιμώξεις (π.χ., ενέσιμη χρήση και κοινή χρήση ενέσιμων συνέργων), ιδιαίτερα για τα περισσότερο ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού που κάνει υψηλότερου κινδύνου χρήση ουσιών.

Ο επιπολασμός της HCV λοίμωξης (anti-HCV+) στα άτομα που εξετάζονται κατά την είσοδό τους στις δομές θεραπείας για τη χρήση ουσιών είναι γενικά σταθερός την τελευταία δετία (2013-2020), αν και σε υψηλά επίπεδα (περίπου στο 64%) και με ενδείξεις ανοδικής τάσης την τελευταία 2ετία (2019-2020). Σε συνδυασμό, η όξυνση των παραγόντων κινδύνου λόγω της πανδημίας και το γεγονός ότι αυξήσεις στον επιπολασμό της HCV λοίμωξης συχνά προλειαίνουν το έδαφος για επερχόμενη επιδημική έξαρση της HIV λοίμωξης, αποτελούν λόγο για αυξημένη ανησυχία περί πιθανής έξαρσης των λοιμώξεων στις πιο ευάλωτες κατηγορίες του πληθυσμού των ατόμων που κάνουν χρήση ουσιών κατά την τρέχουσα περίοδο (2022).

Στον ΕΟΔΥ, το 2021 (τελευταία διαθέσιμα στοιχεία), δηλώθηκαν 86 νέες HIV διαγνώσεις σχετιζόμενες με πιθανή κατηγορία μετάδοσης την ενέσιμη χρήση ουσιών, αναλογώντας στο 20,3% του συνόλου των δηλώσεων με γνωστή την κατηγορία μετάδοσης (423 άτομα). Τόσο ο αριθμός όσο και το ποσοστό δηλώσεων με πιθανή αιτία μετάδοσης την ενέσιμη χρήση ήταν το 2021 αυξημένα συγκριτικά με το 2020 (n=81 και 17,6%, αντίστοιχα), με το ποσοστό μάλιστα να είναι το υψηλότερο της δετίας (2014-2021). Το 2020, ο επιπολασμός της HIV λοίμωξης ήταν 5,2% στο συνολικό αριθμό ατόμων που εισήλθαν σε θεραπεία για τη χρήση ουσιών στη χώρα. Στην Αττική, ήταν ωστόσο σημαντικά υψηλότερος και ήταν 9,3% στα άτομα που εξετάστηκαν κατά την είσοδό τους στη θεραπεία το 2020 και 11,3% στα άτομα που συμμετείχαν στο οροσυμπεριφερικό ερευνητικό πρόγραμμα-παρέμβαση 'ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ HCV/HIV' την περίοδο 2018-2020. Συγκριτικά με πριν από μία δετία, ο επιπολασμός της HIV λοίμωξης διατηρείται σταθερός αν και σε υψηλά επίπεδα, ιδιαίτερα στην Αττική—ενδεικτικό ιδιαίτερα αυξημένου κινδύνου εκδήλωσης νέας επιδημικής έξαρσης στον πληθυσμό των χρηστών (π.χ., Θεσσαλονίκη) και πέραν αυτού.

Όσον αφορά την ψυχιατρική συνοσσηρότητα, περίπου το 1/3 του πληθυσμού των υπό θεραπεία ατόμων έχει διαγνωστεί με κάποιο ψυχιατρικό πρόβλημα.

Σε συνδυασμό, τα παραπάνω συνεπάγονται και επιβάλλουν την ανάγκη για αυξημένη επιτήρηση, συμπεριλαμβανομένης της έγκαιρης διάγνωσης και αναφοράς. Καταδεικνύουν επιπλέον το σημαντικό ρόλο που οι δράσεις της μείωσης της βλάβης μπορούν να διαδραματίσουν στην αποτροπή μιας περεταίρω επιδείνωσης της επιδημιολογικής κατάστασης στα ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού των ατόμων που κάνουν χρήση ουσιών.

Επείγοντα περιστατικά και θάνατοι από ναρκωτικά

Το 2020, συνολικά τετρακόσια ενενήντα ένα (491) επείγοντα περιστατικά σχετιζόμενα με τη χρήση ψυχοδραστικών ουσιών αντιμετωπίστηκαν στις μονάδες υγείας (δημόσια νοσοκομεία, κέντρα υγείας και φορείς θεραπείας για χρήση ουσιών) της χώρας. Το 27,5% αυτών των περιστατικών σχετίζονταν με πολλαπλή χρήση ουσιών, με κυριότερες ουσίες κατάχρησης την κοκαΐνη, το αλκοόλ, τις βενζοδιαζεπίνες και τα οπιοειδή.

Οι 230 θάνατοι που καταγράφηκαν το 2019 από την ΕΛΣΤΑΤ κυμαίνονται στο μέσο όρο της 5ετίας 2015-2019 (μεταξύ 200 και 244 θάνατοι ετησίως, με διακυμάνσεις στα ενδιάμεσα χρόνια). Στη συντριπτική πλειονότητά τους, οι θάνατοι οφείλονται σε οπιοειδή. Είναι ωστόσο αξιοσημείωτο ότι από το 2015 κι ύστερα αυξάνεται σταδιακά η αναλογία των ουσιών εκτός των οπιοειδών (κυρίως βενζοδιαζεπινών και κοκαΐνης) που συνδέονται με τους θανάτους από ναρκωτικά στη χώρα.

Τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για τους θανάτους από υπερβολική δόση αφορούν την προ της πανδημίας περίοδο (2019) και συνεπώς δεν είναι δυνατό να απαντηθεί το πώς η πανδημία έχει (εφόσον ισχύει) επιδράσει στην κατάσταση. Σε κάθε περίπτωση, σύμφωνα με τα δεδομένα που συλλέγει η Ελληνική Αστυνομία (σημαντικό υποσύνολο των συνολικών θανάτων που καταγράφονται ετησίως στη χώρα), ο αριθμός των αναφερθέντων (μη-επιβεβαιωθέντων) θανάτων για το 2020 ήταν παρόμοιος με εκείνον για το 2019.

Μέρος Β

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΣΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΧΡΗΣΗΣ ΟΥΣΙΩΝ

Πολιτική και νομοθεσία για τα ναρκωτικά

Ο συντονισμός στον τομέα των ναρκωτικών προβλέπεται στον Ν. 4139/2013. Ανώτερο συντονιστικό όργανο αποτελεί η Διυπουργική Επιτροπή για το Εθνικό Σχέδιο Δράσης κατά των Ναρκωτικών, η οποία αποτελείται από 10 Υπουργούς και τον/την Πρόεδρο της Διαρκούς Επιτροπής Κοινωνικών Υποθέσεων της Βουλής. Στην Επιτροπή προεδρεύει ο/η Πρωθυπουργός. Το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για τα Ναρκωτικά εκπονεί η Εθνική Επιτροπή Σχεδιασμού και Συντονισμού για την Αντιμετώπιση των Ναρκωτικών (ΕΕΣΣΑΝ), υπό την προεδρία του/της Εθνικού/ής Συντονιστή/ριας για τα Ναρκωτικά. Εκτός από την εκπόνηση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Ναρκωτικά, αρμοδιότητα της ΕΕΣΣΑΝ είναι η προώθηση των αναγκαίων μέτρων για την εφαρμογή και την παρακολούθησή του, καθώς και η ανάπτυξη διεθνών συνεργασιών.

Στη βάση των παραπάνω, στις αρχές του 2021 ολοκληρώθηκε η εκπόνηση της Εθνικής Στρατηγικής για τα Ναρκωτικά και τις Ψυχότροπες Ουσίες 2021-2026 και του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Ναρκωτικά και τις Ψυχότροπες Ουσίες 2021-2023. Η ΕΕΣΣΑΝ υπέβαλε τα κείμενα αυτά στον Πρωθυπουργό, ο οποίος αναμένεται να συγκαλέσει τη Διυπουργική Επιτροπή προκειμένου να εγκριθούν.

Σημαντική εξέλιξη το 2021 αποτέλεσε επίσης η δημιουργία για πρώτη φορά στην Ελλάδα νομικού πλαισίου (Γ.Π.οικ.78049, ΦΕΚ 5969/Β/17-12-2021) για τη χορήγηση ναλοξόνης σε περιπτώσεις οξείας τοξίκωσης από οπιοειδή από εκπαιδευμένους/ες επαγγελματίες (ιατρούς και νοσηλεύτές/ριες, εργαζόμενους/ες σε προγράμματα δουλειά-στο-δρόμο [street-work] και ξενώνες, προσωπικό των φορέων θεραπείας για τα ναρκωτικά και των καταστημάτων κράτησης, κ.ά.). Η διεύρυνση της χρήσης της ναλοξόνης αποτελούσε αίτημα των επαγγελματιών του χώρου και ομάδων ομοτίμων χρηστών, καθώς είναι η ουσία που μπορεί να αντιστρέψει τις επιδράσεις που έχουν τα οπιοειδή στον οργανισμό και χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις υπερδοσολογίας με σκοπό την πρόληψη του θανάτου.

Επιπλέον, σημαντική ήταν η δημοσίευση της Υπουργικής Απόφασης (Δ2α/οικ.25602/2020, ΦΕΚ 1607/Β/27-4-2020), στην οποία καθορίζονται οι όροι και οι προϋποθέσεις για τη λειτουργία χώρων εποπτευόμενης χρήσης. Παρουσία εξειδικευμένου προσωπικού, στους χώρους εποπτευόμενης χρήσης προσέρχονται άτομα προκειμένου να κάνουν χρήση της ουσίας (που τα ίδια φέρνουν) σε ελεγχόμενο περιβάλλον, με καθαρή σύριγγα και σύνεργα μειώνοντας τους επιπλέον κινδύνους για την προσωπική τους υγεία, αλλά και τη μετάδοση λοιμωδών νοσημάτων στα δίκτυά τους. Παράλληλα, υπάρχει η δυνατότητα παροχής υπηρεσιών για την αντιμετώπιση προβλημάτων υγείας, ενημέρωσης και

διασύνδεσης με άλλες υπηρεσίες και δομές. Το νέο αυτό νομικό πλαίσιο έδωσε το 2022 τη δυνατότητα έκδοσης άδειας και επαναλειτουργίας από τον ΟΚΑΝΑ χώρου εποπτευόμενης χρήσης στο κέντρο της Αθήνας με το όνομα ΣΤΕΚΙ 46.

Στο πλαίσιο της απλοποίησης της διαδικασίας παραγωγής και εξαγωγής φαρμακευτικής κάνναβης, το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο εμπλουτίστηκε περαιτέρω με τον Ν. 4801/2021, ο οποίος τροποποιεί τον αντίστοιχο του 2014 (4523/2014) για την εξαγωγή προϊόντων φαρμακευτικής κάνναβης, και με την ΚΥΑ (ΦΕΚ 1151/Β/15-3-2022), η οποία επανακαθορίζει τους όρους και τις προϋποθέσεις για την καλλιέργεια και την επεξεργασία φαρμακευτικής κάνναβης, αντικαθιστώντας πλήρως παλαιότερη σχετική ΚΥΑ του 2018. Παράλληλα, με ένα νέο Άρθρο (71) στον Ν. 4864/2021 απαγορεύθηκε η εισαγωγή τελικών προϊόντων φαρμακευτικής κάνναβης.

Πρόληψη

Η πρόληψη των ουσιοεξαρτήσεων στην Ελλάδα υλοποιείται κατά βάση από το πανελλαδικό δίκτυο των 75 Κέντρων Πρόληψης των Εξαρτήσεων και Προαγωγής της Ψυχοκοινωνικής Υγείας του ΟΚΑΝΑ/Τοπικής αυτοδιοίκησης (εφεξής Κέντρα Πρόληψης). Σημαντικό ρόλο στην πρόληψη έχει και το ΥΠΑΙΘ μέσω των δύο θεσμών που έχουν θεσπιστεί για την υλοποίηση παρεμβάσεων πρόληψης στα σχολεία της χώρας, τα Προγράμματα Αγωγής Υγείας και τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων. Επίσης, παρεμβάσεις πρόληψης υλοποιούνται και από άλλους κυβερνητικούς ή μη κυβερνητικούς φορείς.

Το 2020 έγιναν σημαντικές ενέργειες για τη διασφάλιση της ποιότητας στην πρόληψη. Ειδικότερα, μέσω της συνεργασίας του ΟΚΑΝΑ με το ΕΚΤΕΠΝ, οι Ευρωπαϊκές Προδιαγραφές Ποιότητας στον Τομέα της Πρόληψης (EuΠρο) ενσωματώθηκαν στο έργο των Κέντρων Πρόληψης. Στελέχη από όλα τα Κέντρα Πρόληψης έλαβαν σχετική κατάρτιση, ενώ τα κριτήρια των EuΠρο λαμβάνονται πλέον υπόψη στους κατά τόπου σχεδιασμούς των παρεμβάσεων πρόληψης και τις στρατηγικές των Κέντρων Πρόληψης.

Το 2020 σχεδιάστηκε από ευρωπαϊκή ομάδα εμπειρογνομόνων και εφαρμόστηκε πιλοτικά από το ΕΚΤΕΠΝ και στη χώρα μας το πρόγραμμα κατάρτισης στο *Ευρωπαϊκό Εγχειρίδιο για την Πρόληψη*. Το πρόγραμμα κατάρτισης απευθύνεται σε επαγγελματίες που σχεδιάζουν, παίρνουν αποφάσεις και χαράσσουν πολιτική στον τομέα της πρόληψης, στη βάση του ότι αυτοί οι επαγγελματίες θα πρέπει να γνωρίζουν τα τελευταία επιστημονικά δεδομένα σχετικά με την επιστήμη της πρόληψης.

Το 2020 ξεκίνησαν οι διαδικασίες για την έναρξη και υλοποίηση έργων στο πλαίσιο του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ) 2014-2020 στον τομέα της πρόληψης συνολικού προϋπολογισμού ύψους € 3.960.276 σε 12 από τις 13 περιφέρειες της χώρας με δικαιούχο τον ΟΚΑΝΑ. Η υλοποίηση αυτών των έργων με στόχο την ενίσχυση με ανθρώπινο δυναμικό της δράσης των Κέντρων Πρόληψης και την ανταπόκριση των αναγκών των τοπικών κοινωνιών, ξεκίνησε το 2021.

Η δράση στη σχολική κοινότητα παραμένει πάγια προτεραιότητα τόσο σε επίπεδο χάραξης πολιτικής όσο και σε επίπεδο παρεμβάσεων πρόληψης. Το σχολικό έτος 2019-2020 αποτέλεσε μια μεταβατική χρονιά, καθώς δεν εφαρμόστηκε η Θεματική Εβδομάδα, ενώ επιπλέον περιορίστηκε και η εφαρμογή του θεσμού των Προγραμμάτων Αγωγής Υγείας του ΥΠΑΙΘ.

Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μείωση στον αριθμό των παρεμβάσεων πρόληψης που υλοποιούνται σε μαθητές και εστιάζουν ειδικά σε θέματα εξαρτήσεων. Ωστόσο, σημαντικοί -για τη χρήση ουσιών και ευρύτερα τις εξαρτητικές συμπεριφορές- παράγοντες κινδύνου και προστατευτικοί παράγοντες καλύπτονται σε παρεμβάσεις με άλλη θεματολογία (π.χ., ψυχική υγεία, διαπροσωπικές σχέσεις, σχολικός εκφοβισμός, διαδίκτυο, διαφορετικότητα και ρατσισμός).

Ο νέος θεσμός των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων που ξεκίνησε το σχολικό έτος 2021-2022, αναμένεται να υποστηρίξει σε ένα πρώτο επίπεδο την υλοποίηση παρεμβάσεων πρόληψης, καθώς παρεμβάσεις ψυχικής και συναισθηματικής υγείας και πρόληψης των εξαρτήσεων εντάσσονται πλέον στο υποχρεωτικό ωρολόγιο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου, του δημοτικού και του γυμνασίου.

Η σημασία του σχεδιασμού και της υλοποίησης μακροχρόνιων και πιο αποτελεσματικών παρεμβάσεων πρόληψης στο χώρο του σχολείου, καθώς και της μεγαλύτερης κάλυψης του σχολικού πληθυσμού της χώρας, επισημαίνεται διαχρονικά από τα Κέντρα / φορείς Πρόληψης, όπως προκύπτει και από τα στοιχεία του ΕΚΤΕΠΝ. Υπουργική Απόφαση του 2011 θέτει ένα πλαίσιο για το συντονισμό σε επίπεδο παρεμβάσεων πρόληψης στα σχολεία και τη συνεργασία του ΥΠΑΙΘ με τα Κέντρα Πρόληψης, το οποίο χρειάζεται, ωστόσο, να ενισχυθεί περαιτέρω, ιδιαίτερα μετά τη θέσπιση του θεσμού των Εργαστηρίων Δεξιοτήτων.

Εκτός από τη σχολική κοινότητα, στην πρόληψη των ουσιοεξαρτήσεων στην Ελλάδα, έμφαση επίσης δίνεται διαχρονικά και στο ρόλο της οικογένειας, όπως φαίνεται και από τον μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων στις παρεμβάσεις που πραγματοποιούνται από τα Κέντρα / φορείς Πρόληψης για γονείς.

Πανδημία covid19 και πρόληψη

Κατά την έναρξη της πανδημίας, οι παρεμβάσεις πρόληψης αναγκαστικά περιορίστηκαν, καθώς προϋποθέτουν φυσική παρουσία. Ωστόσο, στη συνέχεια, τα Κέντρα Πρόληψης αξιοποίησαν την τεχνολογία και τα διαδικτυακά εργαλεία προκειμένου να διατηρήσουν την επαφή με τις κοινότητές τους. Όπου η δια ζώσης επαφή δεν ήταν εφικτή, τα στελέχη πρόληψης παρέμειναν στη διάθεση των ανθρώπων που χρειάστηκαν τις υπηρεσίες τους κατά τις δύσκολες περιόδους της πανδημίας με τηλεφωνική ή διαδικτυακή επικοινωνία. Με τον ίδιο τρόπο συνέχισε και τη λειτουργία του το Δίκτυο Υπηρεσιών Πρόληψης & Έγκαιρης Παρέμβασης του ΚΕΘΕΑ.

Συμβουλευτική και θεραπεία για τις ουσιοεξαρτήσεις

Το σύστημα συμβουλευτικής και θεραπείας στην Ελλάδα – Κάλυψη

Οι βασικοί τύποι θεραπείας για την αντιμετώπιση των ουσιοεξαρτήσεων που παρέχονται στην Ελλάδα είναι η ψυχοκοινωνική θεραπεία (ψυχοκοινωνικά ή 'στεγνά' θεραπευτικά προγράμματα), η θεραπεία 'υποκατάστασης' και η σωματική αποτοξίνωση. Οι αναγνωρισμένοι φορείς που παρέχουν τις παραπάνω υπηρεσίες είναι ο ΟΚΑΝΑ, το ΚΕΘΕΑ, το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής, το Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης, το Γενικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων, το Γενικό Νοσοκομείο Κέρκυρας, η Ψυχιατρική Κλινική του Πανεπιστημίου Αθηνών, γενικά δημόσια νοσοκομεία (σε συνεργασία με τον ΟΚΑΝΑ) και το Κέντρο Απεξάρτησης Τοξικομανών Κρατουμένων Ελεώνα (Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής – Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη).

Η πρώτη επαφή των ατόμων που αναζητούν βοήθεια για τη χρήση ουσιών γίνεται στα συμβουλευτικά κέντρα των παραπάνω φορέων, μέσω των οποίων το άτομο προετοιμάζεται για την ένταξή του στη θεραπευτική διαδικασία σε κάποια από τις δομές θεραπείας.

Στην Ελλάδα συνολικά λειτουργούν 115 δομές θεραπείας και 52 συμβουλευτικά κέντρα για την αντιμετώπιση της ουσιοεξάρτησης. Τα στοιχεία που παρουσιάζονται για το έτος αντιστοιχούν στο σύνολο των δομών που λειτουργούσαν το 2020 και ανταποκρίθηκαν στο σύστημα τεκμηρίωσης και πληροφόρησης του ΕΚΤΕΠΝ.

Κυρίως θεραπεία έλαβαν το 2020 (τελευταία διαθέσιμα στοιχεία) συνολικά 11.707 άτομα. Εξ' αυτών 8.966 (76%) έλαβαν θεραπεία 'υποκατάστασης', 1.981 (17%) ήταν σε 'στεγνά' θεραπευτικά προγράμματα, 563 άτομα (5%) δέχτηκαν θεραπευτικές υπηρεσίες στα σωφρονιστικά καταστήματα

(‘στεγνά’ θεραπευτικά προγράμματα και θεραπεία υποκατάστασης), ενώ 197 άτομα (2%) παρακολούθησαν το πρόγραμμα σωματικής αποτοξίνωσης.

Στα συμβουλευτικά κέντρα των ‘στεγνών’ θεραπευτικών προγραμμάτων, το 2020 έλαβαν υπηρεσίες συμβουλευτικής συνολικά 4.277 άτομα, εκ των οποίων τα μισά απευθύνθηκαν για πρώτη φορά, ενώ σε παρόμοια αναλογία παρέμειναν στο θεραπευτικό σύστημα (είτε συνέχισαν στη συμβουλευτική φάση είτε συνέχισαν στην κυρίως θεραπεία). Στις Μονάδες Άμεσης Πρόσβασης του ΟΚΑΝΑ στην Αθήνα (Α΄ και Β΄ ΜΥΑΠ) θεραπεία ‘υποκατάστασης’ ξεκίνησαν το 2020 συνολικά 513 άτομα, εκ των οποίων τα μισά (252 άτομα) εντάχθηκαν στην κυρίως φάση θεραπείας του προγράμματος στην Αττική.

Κατά τη περίοδο 2010-2020, παρατηρείται τάση μείωσης του αριθμού τόσο των ατόμων που δέχονται τις υπηρεσίες των συμβουλευτικών κέντρων που λειτουργούν στο πλαίσιο των ‘στεγνών’ θεραπευτικών προγραμμάτων, όσο και των ατόμων που προχωρούν στο στάδιο της κυρίως φάσης θεραπείας στα εν λόγω προγράμματα. Κατά την περίοδο 2012-2020, ο αριθμός των θεραπευομένων στο πρόγραμμα ‘υποκατάστασης’ παρουσιάζεται κατά κανόνα σταθερός.

Το 2020 το ΚΕΘΕΑ με χρηματοδότηση της ΕΕ μέσω του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Ανάπτυξης (ΕΣΠΑ 2014-2020) ξεκίνησε τη λειτουργία 2 νέων Πολυδύναμων Κέντρων στην Περιφέρεια Πελοποννήσου (Ναύπλιο και Καλαμάτα) για την παροχή υπηρεσιών συμβουλευτικής.

Τον Απρίλιο του 2020 η Β΄ ΜΥΑΠ του ΟΚΑΝΑ (Αθήνα) διασυνδέθηκε με τον ξενώνα Μεταβατικής Φιλοξενίας ΙΟΝΙΣ με στόχο την υποδοχή θεραπευτικών αιτημάτων και την παροχή υπηρεσιών θεραπείας σε άτομα με προβλήματα χρήσης ουσιών που επιπλέον αντιμετωπίζουν πρόβλημα αστεγίας.

Κατά τη διάρκεια του 2020, οι υπηρεσίες του ΟΚΑΝΑ πιστοποιήθηκαν με Συστήματα Διαχείρισης Ποιότητας τόσο για τις κλινικές θεραπευτικές δραστηριότητες τεσσάρων Μονάδων του (EN 15224) όσο και για τις διοικητικές δραστηριότητες των Κεντρικών Υπηρεσιών του Οργανισμού και 7 Μονάδων του (ISO 9001).

Παρεμβάσεις για φυλακισμένους και αποφυλακισμένους με προβλήματα χρήσης ουσιών

Το 2020 συνολικά 452 κρατούμενοι έλαβαν θεραπευτικές υπηρεσίες από τα 7 θεραπευτικά προγράμματα που λειτουργούν μέσα σε 5 φυλακές. Επιπλέον, συμβουλευτικές υπηρεσίες και υποστήριξη παρασχέθηκαν από τους φορείς θεραπείας σε 20 συνολικά φυλακές και σε σύνολο 1.604 κρατουμένων, εκ των οποίων οι 47 ολοκλήρωσαν την παρακολούθηση και εντάχθηκαν σε πρόγραμμα θεραπείας εκτός σωφρονιστικού πλαισίου διακόπτοντας την κράτησή τους υπό όρους ή με αναστολή.

Εκτός περιβάλλοντος φυλακής, στα δύο εξειδικευμένα συμβουλευτικά κέντρα για άτομα με προβλήματα χρήσης ουσιών που έχουν πρόσφατα αποφυλακιστεί, συνολικά 129 άτομα δέχτηκαν υπηρεσίες συμβουλευτικής, ενώ στα 3 εξειδικευμένα προγράμματα θεραπείας που λειτουργούν στη χώρα για άτομα με αυτά τα χαρακτηριστικά, ο αριθμός των ωφελούμενων ανήλθε στα 111 άτομα. Ο συνολικός αριθμός των ατόμων που δέχτηκαν τις υπηρεσίες των -επίσης εξειδικευμένων- κέντρων κοινωνικής επανένταξης ήταν 40.

Ωστόσο, χρειάζεται να επισημανθεί ότι άτομα που αποφυλακίζονται και έχουν προβλήματα χρήσης ουσιών έχουν τη δυνατότητα εισαγωγής και σε άλλα (που δεν απευθύνονται αποκλειστικά σε αυτόν τον πληθυσμό) συμβουλευτικά κέντρα και δομές θεραπείας. Το 2020, επιπλέον 196 αποφυλακισμένοι με προβλήματα χρήσης ουσιών έγιναν δεκτοί σε δομές θεραπείας.

Πανδημία covid19 και συμβουλευτική και θεραπεία για τις ουσιοεξαρτήσεις

Η κύρια μέριμνα για τις υπηρεσίες θεραπείας και συμβουλευτικής κατά το 2020 ήταν η ανταπόκριση στις θεραπευτικές ανάγκες των ατόμων με προβλήματα χρήσης ουσιών εν μέσω της πανδημίας, τηρώντας όλα τα υγειονομικά πρωτόκολλα και συμβάλλοντας ως εκ τούτου στην πρόληψη της διασποράς του ιού στους ωφελούμενους και τους εργαζομένους τους. Ο τρόπος λειτουργίας των δομών διαταράχθηκε σε μεγάλο βαθμό. Στα 'στεγνά' θεραπευτικά προγράμματα έγινε προσπάθεια να αντικατασταθούν, κατά το μέτρο του δυνατού, οι δια ζώσης συναντήσεις με τηλεφωνικές και διαδικτυακές επαφές. Στο πρόγραμμα 'υποκατάστασης' αυξήθηκε ο αριθμός των δόσεων για το σπίτι (take home) κατά τη διάρκεια ισχύος των μέτρων απαγόρευσης της κυκλοφορίας (Απρίλιος-Μάιος 2020 και Νοέμβριος 2020-Ιούνιος 2021), ενώ, εξαιτίας των περιορισμών στις διαδημοτικές μετακινήσεις, δόθηκε παράλληλα στους ωφελούμενους η δυνατότητα για λήψη του 'υποκατάστατου' από τις Μονάδες πλησίον τού τόπου κατοικίας τους. Ωστόσο, κάποιες δομές χρειάστηκε είτε να μειώσουν τη δυναμικότητά τους (π.χ. μείωση κλινών στις δομές εσωτερικής διαμονής) είτε να αναστείλουν τη λειτουργία τους για να παραχωρήσουν τους χώρους τους για την εξυπηρέτηση περιστατικών με τη νόσο covid19. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, τα περιοριστικά μέτρα στις μετακινήσεις λόγω covid19 επηρέασαν και τις εισαγωγές στις δομές παρουσιάζοντας μείωση το 2020. Ωστόσο, κατά την ίδια περίοδο παρατηρείται τάση αύξησης του ποσοστού των ατόμων που παραμένουν στη φάση της κυρίως θεραπείας των 'στεγνών' προγραμμάτων.

Επανάταξη

Κοινωνική επανένταξη είναι κάθε κοινωνική παρέμβαση με στόχο την ένταξη στην κοινότητα ατόμων με προβλήματα χρήσης ουσιών που βιώνουν κάποιου είδους κοινωνικό αποκλεισμό. Στην κοινωνική επανένταξη περιλαμβάνονται παρεμβάσεις όπως η εκπαίδευση/κατάρτιση, η απασχόληση και η στέγαση, καθώς και μέτρα, όπως η συμβουλευτική και οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες. Στην Ελλάδα η κοινωνική επανένταξη έπεται της διαδικασίας απεξάρτησης και αποτελεί το τελευταίο στάδιο της θεραπευτικής διαδικασίας. Οι υπηρεσίες κοινωνικής επανένταξης παρέχονται είτε στο τελευταίο στάδιο μιας ενιαίας θεραπευτικής διαδικασίας είτε σε εξειδικευμένες δομές κοινωνικής επανένταξης.

Στη χώρα λειτουργούν σήμερα 26 κέντρα κοινωνικής επανένταξης, εκ των οποίων 3 απευθύνονται σε εφήβους και νεαρούς ενήλικες, 20 απευθύνονται σε ενήλικες και 3 σε πρόσφατα αποφυλακισμένα άτομα με προβλήματα χρήσης ουσιών. Το 2020 ο αριθμός των ατόμων που δέχτηκαν υπηρεσίες κοινωνικής επανένταξης ανήλθε στα 546 άτομα. Επιπλέον, στο πλαίσιο της κοινωνικής επανένταξης, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2019-2020, λειτουργήσαν 16 εκπαιδευτικές δομές, ενώ 212 άτομα με προβλήματα χρήσης ουσιών παρακολούθησαν προγράμματα κατάρτισης που υλοποιήθηκαν σε 11 δομές κοινωνικής επανένταξης. Σχεδόν τα μισά άτομα (46%) εξακολουθούσαν να βρίσκονται στα προγράμματα κοινωνικής επανένταξης μέχρι το τέλος του 2020, ενώ ποσοστό 31% ολοκλήρωσε το πρόγραμμα. Όσον αφορά την απασχόληση, ένας στους 3 ωφελούμενους που παρακολούθησε κάποιο πρόγραμμα κοινωνικής επανένταξης εξασφάλισε εργασία κατά το 2020.

Μείωση της βλάβης

Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων υγείας, αλλά και των κοινωνικών προεκτάσεων από τη χρήση ουσιών, παρέχονται υπηρεσίες 'μείωσης της βλάβης' σε 'ενεργούς' χρήστες ουσιών που βρίσκονται εκτός θεραπευτικών προγραμμάτων. Οι δράσεις αυτές γίνονται σε ανοικτούς χώρους συνάντησης και συνδιαλλαγής ατόμων που κάνουν χρήση ουσιών (προγράμματα δουλειά-στο-δρόμο), καθώς και σε εξειδικευμένες δομές, τις μονάδες άμεσης πρόσβασης, όπου παρέχονται κυρίως υπηρεσίες για την αντιμετώπιση προβλημάτων υγείας και σωματικής υγιεινής.

Το 2020 τουλάχιστον 386.745 σύριγγες δόθηκαν σε άτομα που κάνουν ενέσιμη χρήση ουσιών, αριθμός μειωμένος κατά 17% σε σύγκριση με το 2019 (464.745 σύριγγες) δεδομένου ότι τρία προγράμματα διανομής συριγγών λειτούργησαν συστηματικά μόνο για 3 μήνες. Το παραπάνω αντιστοιχεί σε επίπεδο χώρας σε περίπου 155 σύριγγες ανά έτος ανά άτομο που εκτιμάται ότι κάνει ενέσιμη χρήση κάποιας ουσίας. Αύξηση υπήρξε ωστόσο στον αριθμό των προφυλακτικών που διανεμήθηκαν, καθώς σε τέσσερα από τα 16 σημεία παροχής συριγγών χορηγήθηκε υπερδιπλάσιος αριθμός προφυλακτικών σε σχέση με το 2019. Παράλληλα, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών από την πανδημία covid19 και της ευαλωτότητας των ανθρώπων με προβλήματα χρήσης ουσιών, το 2020 αυξήθηκε η διανομή γευμάτων στον πληθυσμό αυτό.

Η πανδημία του covid19 επηρέασε αρνητικά επίσης ορισμένες δράσεις των μονάδων άμεσης πρόσβασης με αποτέλεσμα, σε σύγκριση με το 2019, να παρατηρηθεί μείωση το 2020 στον αριθμό τόσο των ταχέων διαγνωστικών ελέγχων (rapid test) και των ελαστογραφιών ήπατος (fibroscan) για την ανίχνευση λοιμωδών νοσημάτων όσο και των παθολογικών και οδοντιατρικών περιστατικών που εξυπηρετήθηκαν από τις υπηρεσίες υγείας των μονάδων.

Το 2020 έλαβαν αντιρετροϊκή θεραπεία 1.378 άτομα HIV+ με ιστορικό και προβλήματα από την (ενέσιμη) χρήση ουσιών, μεγαλύτερος αριθμός συγκριτικά με οποιαδήποτε άλλη χρονιά στο παρελθόν.

Σημαντικές εξελίξεις στον τομέα της ‘μείωσης της βλάβης’ αποτέλεσαν κατά χρονολογική σειρά:

- ✓ η λειτουργία, το 2020, του ξενώνα ΙΟΝΙΣ για άτομα με προβλήματα χρήσης ουσιών που αντιμετωπίζουν πρόβλημα αστεγίας, με πρωτοβουλία του Δήμου Αθηναίων, με τη συνεργασία του ΟΚΑΝΑ και του ΚΕΘΕΑ και την υποστήριξη ΜΚΟ, δομή η οποία κάλυψε ανάγκες που προέκυψαν και λόγω συνθηκών που επέβαλλε η πανδημία covid19,

- ✓ ο σχεδιασμός, το 2021, δύο επιπλέον προγραμμάτων για την αντιμετώπιση των λοιμωδών νοσημάτων στα άτομα με πρόβλημα χρήσης ουσιών: ένα πρόγραμμα για την Ηπατίτιδα C για τους ωφελούμενους του προγράμματος ‘υποκατάστασης’ και ένα πρόγραμμα για τη διασύνδεση με τις αρμόδιες υπηρεσίες υγείας αστέγων με προβλήματα χρήσης ουσιών και HIV/Ηπατίτιδα Β ή C από τους ξενώνες φιλοξενίας του Δήμου Αθηναίων,

- ✓ η δημιουργία, το 2021, του απαραίτητου νομικού πλαισίου για τη χορήγηση (από εξειδικευμένο εκπαιδευμένο προσωπικό) ναλοζόνης σε περιπτώσεις υπερδοσολογίας από οπιοειδή,

- ✓ η επαναλειτουργία, το 2022, με άδεια χώρου εποπτευόμενης χρήσης του ΟΚΑΝΑ στο κέντρο της Αθήνας (με το όνομα ΣΤΕΚΙ 46).

Μέρος Γ

ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΓΟΡΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΩΝ

Αδικήματα και αγορά ναρκωτικών

Κατηγορίες για αδικήματα σχετικά με τα ναρκωτικά

Σύμφωνα με τα στοιχεία των Διοικητικών Αρχών, το 2020 ο αριθμός των κατηγορηθέντων ατόμων και των υποθέσεων για παραβάσεις του νόμου Περί ναρκωτικών (χρήση, παραγωγή, διακίνηση) ανήλθαν στα 16.659 άτομα μεταξύ 12.823 συνολικά υποθέσεων. Μετά την αυξητική πορεία κατά τη δεκαετία 2010-2019, το 2020 ο αριθμός των υποθέσεων και των κατηγορηθέντων εμφανίζεται μειωμένος,

γεγονός που θα πρέπει να ερμηνευτεί λαμβάνοντας υπόψη και τις συνθήκες που επικρατούσαν λόγω της πανδημίας covid19.

Όσον αφορά τους ανήλικους, σύμφωνα με τα στοιχεία της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων, το 2021 εισήχθησαν σε δίκη στα Δικαστήρια Ανηλίκων Αθηνών συνολικά 79 κατηγορούμενοι ανήλικοι, με την κατηγορία ότι τέλεσαν παράβαση του νόμου Περί ναρκωτικών, ενίοτε σε συνδυασμό και με άλλη πράξη. Ακολουθώντας την μείωση που είχε καταγραφεί ήδη από 2020 (94 άτομα), ο αριθμός των κατηγορηθέντων ανηλίκων για το 2021 αποτελεί τον χαμηλότερο της τελευταίας 10ετίας. Και στην περίπτωση αυτή, η μείωση θα πρέπει να ερμηνευθεί λαμβάνοντας υπόψη ότι λόγω της πανδημίας covid19, αναστάλη η λειτουργία του Δικαστηρίου για μεγάλο χρονικό διάστημα κατά τη διετία 2020-2021.

Κρατούμενοι για αδικήματα σχετικά με τα ναρκωτικά

Ο συνολικός αριθμός των κρατουμένων για παράβαση του νόμου Περί ναρκωτικών παρουσιάζει μικρή αλλά σταθερή αύξηση κατά την εξαετία 2017-2022, μετά τη διαρκή μείωση κατά τη χρονική περίοδο 2010-2016, διατηρώντας ίδια ποσοστιαία επίπεδα στο σύνολο των κρατουμένων.

Αγορά ναρκωτικών

Το 2020 οι κατασχεθείσες ποσότητες ηρωίνης παρουσίασαν μικρή μείωση, επανερχόμενες όμως σε επίπεδα προηγούμενων ετών. Αντίθετα, οι κατασχέσεις σε ποσότητες κοκαΐνης διπλασιάστηκαν συγκριτικά με το 2019, σημειώνοντας τα υψηλότερα νούμερα των τελευταίων 20 ετών πλησιάζοντας την ποσότητα των 2 τόνων. Σε συνδυασμό, τα δύο παραπάνω είναι ενδεικτικά του ότι η πανδημία επηρέασε τόσο την αγορά της ηρωίνης (μείωση) όσο εκείνη της κοκαΐνης (αύξηση), κάτι που παρατηρήθηκε και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Η συνολική ποσότητα κάνναβης που κατασχέθηκε στη χώρα μας το 2020 συνέχισε την πτωτική τάση της διετίας 2018-2019, ενώ οι κατασχεθείσες ποσότητες φυτών κάνναβης έφθασαν τις 61.273, διατηρώντας τα υψηλά επίπεδα της τελευταίας 2ετίας.

Όσον αφορά τα συνθετικά κανναβινοειδή, το 2021 παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση στις κατασχεθείσες ποσότητες (1.238,5 γρ.) σε σχέση με τις πολύ χαμηλότερες ποσότητες των τριών προηγούμενων ετών (2018: 141,5 γρ., 2019: 4,7 γρ., 2020: 125,8 γρ.).

Σημαντική αύξηση σημειώθηκε το 2021 και στην κατασχεθείσα ποσότητα τραμαδόλης (οπιοειδές αναλγητικό) σε σύγκριση με τα τέσσερα προηγούμενα έτη (2017-2020) λόγω κυρίως μίας μεγάλης κατάσχεσης που πραγματοποιήθηκε στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας (139.090 δισκία/κάψουλες).

Η μέγιστη περιεκτικότητα σε δραστική ουσία στα δείγματα ηρωίνης κατά το έτος 2020 ήταν 43,8%, παρουσιάζοντας σημαντική μείωση σε σχέση με το 2019 και ανακοπή της αυξανόμενης τάσης που διαγραφόταν την τελευταία 4ετία (2017: 62,4%, 2018: 68,9%, 2019: 77,6%)—ενδεικτικό και αυτό της διατάραξης της αγοράς της ηρωίνης λόγω της πανδημίας covid19. Η μέση περιεκτικότητα σε δραστική ουσία των δειγμάτων κοκαΐνης ήταν 63,6%, τιμή παραπλήσια με την αντίστοιχη του 2019.

Από το 2014, η μέγιστη λιανική τιμή της ηρωίνης έχει παραμείνει επίσης σταθερή στην τιμή των 30 ευρώ/γρ. (φθηνότερη μέγιστη λιανική τιμή μετά το 2002), μετά την τιμή των 80 ευρώ/γρ. την οποία είχε λάβει το 2008. Η μέγιστη λιανική τιμή πώλησης της κοκαΐνης σταθεροποιήθηκε μετά το 2016 στα 120 ευρώ/γρ., όπως και η ελάχιστη λιανική τιμή πώλησής της για το ίδιο χρονικό διάστημα στην τιμή των 60 ευρώ/γρ. Επιπλέον, η μέγιστη τιμή πώλησης της κατεργασμένης κάνναβης έχει σταθεροποιηθεί από το 2015 στα 35 ευρώ/γρ. Τόσο η μέγιστη όσο και η ελάχιστη τιμή λιανικής πώλησης των δισκίων Έκσταση για το 2020 διατηρούνται στα χαμηλότερα επίπεδα από το 2013 και μετά, συγκριτικά με την

προηγούμενη δεκαετία. Επιπλέον, η ελάχιστη και η μέγιστη τιμή λιανικής πώλησης των δόσεων LSD παρέμειναν αμετάβλητες μεταξύ των ετών 2012 και 2020.

Μέρος Δ

ΟΙΝΟΠΝΕΥΜΑΤΩΔΗ

Οινοπνευματώδη: Έκταση της χρήσης και ανταπόκριση στα σχετικά προβλήματα

Τα πιο πρόσφατα στοιχεία για την κατανάλωση οινοπνευματωδών στον πληθυσμό προέρχονται από την Έρευνα Υγείας της ΕΛΣΤΑΤ που διενεργήθηκε το 2019 σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 8.125 ατόμων του γενικού πληθυσμού ηλικίας 15 ετών και άνω. Σύμφωνα με αυτήν, το 8,0% του πληθυσμού καταναλώνει οινοπνευματώδη τουλάχιστον 5 ημέρες την εβδομάδα (5,9% καθημερινά), με τα υψηλότερα ποσοστά (>10%) να εντοπίζονται στον πληθυσμό άνω των 55 ετών. Ένα στα 5 (21,5%) άτομα που κατανάλωσαν οινοπνευματώδη τον τελευταίο χρόνο, έχουν καταναλώσει 6 ή περισσότερα αλκοολούχα ποτά στη σειρά σε μία περίπτωση. Μεταξύ των τελευταίων, ένα στα 5 (ή 5,2% επί όσων κατανάλωσαν οινοπνευματώδη τον τελευταίο χρόνο) ανέφεραν ότι οδήγησαν στη συνέχεια κάποιο όχημα.

Στους εφήβους, στοιχεία για την κατανάλωση αλκοόλ προέρχονται από την έρευνα ESPAD του ΕΠΙΨΥ που επίσης διενεργήθηκε το 2019 σε 17.733 μαθητές λυκείου, 16-18 ετών. Η συντριπτική πλειονότητα (93,4%) των μαθητών Λυκείου στην Ελλάδα αναφέρουν ότι έχουν εύκολη πρόσβαση σε οινοπνευματώδη ποτά, ενώ επτά στους 10 (70,2%) καταναλώνουν αλκοόλ. Σημαντική μερίδα των μαθητών (σχεδόν 2 στους 5- 38,3%) αναφέρουν ότι ήπιαν πολύ πρόσφατα (5 ή περισσότερα ποτά στη σειρά). Παρά το ότι η νομοθεσία απαγορεύει την είσοδο ανηλίκων σε χώρους διασκέδασης και την κατανάλωση αλκοόλ, περισσότεροι από 3 στους 5 μαθητές (62,0%) αναφέρουν ότι κατανάλωσαν πολύ πρόσφατα αλκοόλ σε χώρους διασκέδασης. Είναι αξιοσημείωτο ότι περισσότεροι από ένας στους 6 εφήβους (17,4%) αναφέρουν ότι, κατά τους τελευταίους 12 μήνες, υπήρξαν επιβάτες σε όχημα του οποίου ο/η οδηγός είχε πει πολύ (χωρίς ωστόσο να είναι σαφές εάν ο/η οδηγός ήταν φίλος/η ή μέλος της οικογένειας).

Το 2020 από τις εξειδικευμένες δομές για τη χρήση αλκοόλ 1.274 άτομα έλαβαν υπηρεσίες συμβουλευτικής, 965 άτομα βρίσκονταν στην κυρίως φάση της θεραπείας και 55 στην κοινωνική επανένταξη. Τριακόσια έντεκα (n=311) άτομα έλαβαν θεραπεία στα αλκοολογικά ιατρεία της χώρας και 134 σε δομές θεραπείας που βασίζονται στις αρχές της αυτοβοήθειας.

Το 2020 συνεχίστηκε η μείωση στον αριθμό των ατόμων που απευθύνθηκαν για βοήθεια για προβλήματα από το αλκοόλ, η οποία ξεκίνησε το 2019 (-7,8%, συγκριτικά με το 2018) αλλά ήταν εντονότερη το 2020 (-23,3%, συγκριτικά με το 2019), γεγονός που εξηγείται από τις συνθήκες λόγω covid19. Επίσης, το 2020 συνεχίστηκε η μείωση και στο συνολικό αριθμό των ατόμων που πέρασαν στην κυρίως φάση θεραπείας για το αλκοόλ, η οποία παρατηρείται από το 2017. Πιθανώς αυτή η μείωση να οφείλεται στο γεγονός ότι ένα περιορισμένο ποσοστό ατόμων, το οποίο διαχρονικά συνεχώς μειώνεται (2020: 10,5%, 2019:12,8%, 2018:15,8%, 2017: 19,7%), ολοκληρώνει τη συμβουλευτική φάση και περνά στην κυρίως θεραπεία.

Είναι αξιοσημείωτο ότι στα άτομα που απευθύνθηκαν στις υπηρεσίες για προβλήματα από το αλκοόλ το 2020 παρατηρείται αυξητική τάση στην πολύ πρόσφατη χρήση παράνομων ουσιών (9,3%) σε σχέση με τα δύο προηγούμενα έτη (2018: 7,0%, 2019: 7,2%), καθώς και στα ποσοστά των ατόμων με προβλήματα σωματικής (18,5%) και ψυχικής υγείας (19,0%) σχετιζόμενα με τη χρήση αλκοόλ σε σύγκριση κυρίως με το 2019 (16,8% και 15,9%, αντίστοιχα).

Οι άνδρες που απευθύνονται σε κάποια υπηρεσία ξεκινούν να πίνουν συστηματικά σε σημαντικά μικρότερη ηλικία σε σχέση με τις γυναίκες. Επιπλέον, οι γυναίκες φαίνεται να παρουσιάζουν σε υψηλότερο ποσοστό προβλήματα ψυχικής υγείας σχετιζόμενα με τη χρήση αλκοόλ, ενώ οι άνδρες προβλήματα σωματικής υγείας. Επίσης, οι μικρότεροι σε ηλικία (≤ 40 ετών) ξεκινούν να πίνουν συστηματικά σε μικρότερη ηλικία σε σχέση με τους μεγαλύτερους (>40 ετών) και αναφέρουν επίσης δοκιμή/χρήση παράνομων ουσιών σε σημαντικά υψηλότερα ποσοστά. Όπως είναι αναμενόμενο, τα μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα παρουσιάζουν σημαντικά υψηλότερα ποσοστά όσον αφορά στα προβλήματα ψυχικής και σωματικής υγείας που σχετίζονται με τη χρήση αλκοόλ σε σύγκριση με τα νεότερα σε ηλικία άτομα. Διαχρονικά, ένα ποσοστό άνω του 60% αναφέρουν ότι έχει ασκήσει τόσο λεκτική όσο και σωματική βία σε μέλος/-η της οικογένειας τους εξαιτίας της χρήσης αλκοόλ.

Δείτε επίσης στην ιστοσελίδα του ΕΚΤΕΠΝ: www.ektepn.gr

Ελληνική Βιβλιογραφία για τα Ναρκωτικά και το Αλκοόλ 2021

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ,
ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗΣ ΑΚΡΙΒΕΙΑΣ "ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΦΑΝΗΣ"
Διευθυντής: Ομ. Καθηγητής ΕΚΠΑ Χ. Χ. Παπαγεωργίου

Ελληνική Βιβλιογραφία για τα Ναρκωτικά και το Αλκοόλ

Επιμέλεια Έκδοσης: Πετρούλα Πρασά

Έτος Συλλογής: 2021

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
ΚΑΙ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΓΙΑ ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ
www.ektepn.gr

Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και Πληροφόρησης για τα Ναρκωτικά (ΕΚΤΕΠΝ)
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΨΥΧΙΚΗΣ ΥΓΕΙΑΣ, ΝΕΥΡΟΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗΣ
ΑΚΡΙΒΕΙΑΣ 'ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΕΦΑΝΗΣ' (ΕΠΙΨΥ)

Σωρανού του Εφεσίου 2, Τ.Κ. 115 27, Αθήνα

τηλ: 210 6536902, 210 6170014

email: ektepn@ektepn.gr

ektepn@ektepn.gr

Αθήνα, ΕΠΙΨΥ 2022

Με τη στήριξη και τη χρηματοδότηση του
Υπουργείου Υγείας